

ЗАТВЕРДЖУЮ

директор ліцею № 14

Дніпровського району м.Києва

Т.МАНЬКО

30.08.2024 р.

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА

для 10-11 класів,

що працюють за вальдорфською педагогікою

в 2024/2025 навчальному році

в ЛІЦЕЇ № 14

Дніпровського району м.Києва

Схвалено
на засіданні
педагогічної ради
(протокол № 1
від 30.08.2024)

**ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ІІІ СТУПЕНЮ для 10-11 класів,
що працюють за вальдорфською педагогікою
в 2024/2025 навчальному році**

Освітня програма класів ІІІ ступеню, що працюють за вальдорфською педагогікою, (далі Вальдорфська освітня програма) розроблена відповідно до Закону України «Про освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти» та постанови Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 № 24 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», на виконання наказу МОН України від 15.09.2014 № 1044 «Про завершення узагальнюючого науково-методичного експерименту всеукраїнського рівня «Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні» та впровадження педагогічної системи «Вальдорфська школа» у загальноосвітніх навчальних закладах», у відповідності до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженого наказом МОН України від 07.11.2000 № 522 (у редакції наказу МОН України від 11.07.2017 № 994), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22.09.2017 за № 1171/31039, наказу МОН № 1014 від 18.08.2023 року «Про затвердження Типової освітньої програми для навчання дітей, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації і здобувають освіту одночасно в закладах освіти країни перебування та України», Наказу МОН № 1001 від 16.08.2023 року Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти».

Вальдорфська освітня програма використовується у класах, що працюють за вальдорфською педагогікою (далі – вальдорфські класи), відповідно до наказу МОН молоді та спорту України від 24.12.2012 № 1479 «Про проведення на базі середньої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 195 ім. В.І. Кудряшова м. Києва дослідно-експериментальної роботи за темою «Формування цілісного освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу засобами вальдорфської педагогіки», враховує результати дослідно-експериментальної діяльності, схвалені наказом МОН України від 24.02.2016 № 155 та листом ІМЗО від 10.07.2018 № 22.1/10-2335, та використовує матеріали Навчальних програм для 10-11 класів Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів України (лист ІТЗО від 14.08.2012 № 14.1/12-Г-215), наказу МОН № 558 від 16.06.2022 р. «Про реалізацію інноваційного освітнього проекту за темою

«Організаційно-педагогічні умови формування самоефективності суб'єктів освітнього процесу засобами вальдорфської педагогіки» у березні 2022-травні 2024 років», наказу МОН № 69 від 24.01.23 «Про завершення реалізації I (організаційно-підготовчого) етапу інноваційного освітнього проєкту за темою «Організаційно-педагогічні умови формування само ефективності суб'єктів освітнього процесу засобами вальдорфської педагогіки» за березень-грудень 2022 року» та Типового навчального плану Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів (наказ МОН України від 02.07.2014 № 780), лист МОН № 1/12186-23 від 16 серпня 2023 року «Про організацію 2023/2024 навчального року».

Вальдорфська програма ґрунтується на засадах вальдорфської педагогіки, визначених «Основними характеристиками (критеріями) вальдорфської освіти», затвердженими Internationale Konferenz der Waldorfpädagogischen Bewegung (Naager Kreis) (Міжнародний форум Штайнер/Вальдорфської освіти (Гаазьке Коло)) та використовує матеріали до навчальних планів та програм Вальдорфських шкіл К. Штокмайєра та Т. Ріхтера.

Вальдорфська освітня програма визначає:

- ідейні засади та принципи діяльності закладів освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою;
- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за програмою;
- форми організації освітнього процесу;
- систему внутрішнього забезпечення якості освіти;
- форми спостереження за навчальним поступом учнів та оцінювання цього поступу;
- загальну характеристику змісту початкової освіти та взаємозв'язки (інтеграція) освітніх галузей, предметів, дисциплін тощо;

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Ідейні засади

Вальдорфська педагогіка – гуманістична система навчання та виховання дитини, створена на початку 20 століття, яка на сьогодні є загально визнаною та динамічно розвивається в усьому світі. Вальдорфська школа як практична реалізація імпульсів духовно-наукового людинознавства – антропософії Рудольфа Штайнера – будується на концепції, у центрі якої стоять ідеї про сутність людини, про закони розвитку людини та суспільства в цілому. Засновуючись на антропософському уявленні про людину як істоту, яка є не тільки продуктом спадкових факторів та впливу середовища, а істоту, що визначається насамперед індивідуальним духовним принципом, особистим «Я», вальдорфська педагогіка вбачає *сутність освітнього процесу* не тільки в передачі соціального досвіду дорослими та засвоєння його дітьми, а головним чином у всебічному розвитку, відповідно внутрішнім потребам особистості на різних вікових етапах, через гармонійне поєднання та вдосконалення мисленнєвих, емоційних і вольових функцій у процесі пізнавального та емоційно-вольового опрацювання навчального матеріалу. Учень / учениця Вальдорфської школи не просто сприймає матеріал на когнітивному рівні, але переживає його в особистісному, концептуальному плані. Ідея «співпереживання у навчанні» створює передумови для глибокої інтеграції навчання, виховання та розвитку особистості дитини. Навчання у Вальдорфській школі має практичну, життєву спрямованість, його теоретичні аспекти постійно пов'язуються з конкретними життєвими реаліями, що сприяє ефективній соціальній адаптації учнів.

Головною метою вальдорфської педагогіки є світоглядне, соціальне і професійне самовизначення кожної окремої особистості в контексті усвідомлення власної індивідуальної свободи та відповідальності.

Ідеї вальдорфської педагогіки співзвучні як з кращими гуманістичними традиціями української педагогіки, так і з сучасними концепціями розвитку освіти.

Принципи

Базуючись на принципах Державного стандарту початкової освіти (презумпція талановитості дитини, цінність дитинства, радість пізнання, розвиток особистості, здоров'я та безпека), Вальдорфська освітня програма

реалізує систему взаємопов'язаних соціофілософських і загальнопедагогічних принципів діяльності Вальдорфських шкіл.

Соціофілософські принципи вальдорфської педагогіки є метасвітоглядними, оскільки носять загальнолюдський характер, а саме:

1. **Гуманістична спрямованість** – визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток та прояв своїх здібностей.
2. **Принцип демократизації** передбачає усунення авторитарного стилю виховання, гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, їх співробітництво, охоплює усі рівні управління та структури освітнього процесу.
3. **Принцип поєднання національного та загальнолюдського** – вихід до загальнолюдського через вивчення національної та світової культури.
4. **Принцип релігійної толерантності** – не пропагувати жодної релігійної конфесії, але залучати до змісту освітнього процесу загальнолюдські надбання світової духовної культури.
5. **Принцип гармонізації родинного та суспільного виховання** передбачає єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості, психолого-педагогічний супровід родинного виховання як важливої ланки виховного процесу і забезпечення просвіти батьків з метою підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності та педагогічної культури.
6. **Принцип поєднання соціального та індивідуального:** формування самостійної, самодостатньої особистості, яка вміє поважати та відчувати потреби оточення і позитивно впливати на розвиток та реалізацію інших людей. Необхідною передумовою для втілення цього принципу є розуміння важливості співпраці педагогів, батьків та оточення.
7. **Принцип свободи у самовизначенні.** Кінцева мета виховання – світоглядне, соціальне і професійне вільне самовизначення кожної окремої особистості в контексті культурного усвідомлення своєї індивідуальної свободи і відповідальності.

Загальнопедагогічні принципи вальдорфської педагогіки, створюючи теоретичну і практичну базу реалізації виховання на основі втілення в освітню практику пріоритету людинопізнання, забезпечують послідовність і безперервність процесу виховання й навчання, постійну динаміку освітнього процесу, реалізуються на власне антропософських підходах до пізнання природи людини:

1. **Принцип дитиноцентризму** - вибір змісту та методів виховання й навчання з орієнтацією насамперед на конкретну дитину, на актуальний стан

конкретної групи дітей та перспективи саме їхнього розвитку. Індивідуальних підхід до кожного учня, урахування темпераменту, особистих якостей, конкретних сімейних обставин тощо.

2. **Принцип поваги до особистості дитини**, до її почуттів, здібностей та потенційних можливостей. Педагог уникає способів мотивації до навчання, що ґрунтується на егоїзмі, честолюбстві та страху.

3. **Принцип цілісного охоплення природи людини** – принцип побудови освітнього процесу на основі антропологічної науки про цілісність психічного, духовного і фізичного єства людини та розуміння органічних метаморфоз.

4. **Принцип вікової відповідності**. Закони духовного і фізичного розвитку, процеси, зміни, які відбуваються у внутрішньому світі дитини на кожному етапі, слугують головними орієнтирами освітньої діяльності.

5. **Принцип різнобічності й гармонійності**: гармонійне поєднання факторів розвитку інтелектуальних, почуттєвих та вольових якостей особистості.

6. **Принцип наступності** означає проходження ряду етапів, протягом яких поступово ускладнюються й урізноманітнюються зміст та напрями освітньої діяльності.

7. **Принцип пов'язаності з життям**: навчання повинно мати практичне спрямування, діяльнісний підхід, виховна та навчальна робота повинні мати постійний зв'язок з реаліями і ритмами оточення.

8. **Принцип обов'язкового чуттєвого переживання** передбачає поєднання пізнавального та емоційно-вольового опрацювання дітьми матеріалу, що подається.

9. **Принцип педагогічної свободи вчителя**: творче використання освітніх програм, свобода у виборі навчального матеріалу, що відповідає особливостям конкретного класу й тим проблемам, які прагне вирішити педагог.

Форми організації освітнього процесу

Вальдорфська педагогіка розглядає 1–9 класи як єдиний великий період, який, у свою чергу, розподіляється на три якісно різні етапи: 1–3, 4–6, 7–9 класи. Ця єдність і водночас диференціація істотно позначаються як на змісті, так і на методах, прийомах навчання і формах організації освітнього процесу. Таким чином, важлива особливість Вальдорфської школи полягає у відсутності різких переходів між різними ступенями навчання. Вони відбуваються плавно, без швидких змін у характері та організації навчання. Кожний наступний ступінь

пов'язується з попереднім, що створює комфортні умови для учнів. Така плавність відповідає сучасним тенденціям розвитку системи освіти щодо навчання у початковій школі. У багатьох країнах здійснено перехід до 6-річної початкової школи зі збереженням одного вчителя, що викладає всі загально-навчальні предмети.

У Вальдорфській школі основний учитель супроводжує дітей протягом 8 років їхнього навчання, до періоду статевої зрілості, що дає змогу учням пройти вікові кризи більш гармонійно, адже особистісний емоційний зв'язок з учителем має істотне значення. Досвід роботи підтверджує, що викладання загальноосвітніх предметів одним учителем *можливе* за умови достатньо високого рівня професійної фахової підготовки. Цьому сприяє і співробітництво з колегами: вчителями іноземних мов, технологій, фізичної культури, евритмії. Усі вчителі, що працюють з класом, створюють групу — «колегію класу», яка на своїх радах обговорює важливі питання освітнього процесу та координує спільні проекти.

Характерною ознакою вальдорфської педагогіки є те, що побудова освітніх програм здійснюється відповідно до ритму навчального року, тижня і навіть дня, що сприяє раціональному використанню періодів готовності до сприймання, руху і спокою. Це дає змогу істотно знизити рівень напруги і зберегти здоров'я дітей. Теоретичні, практичні й художні можливості навчального матеріалу використовуються у такий спосіб, щоб забезпечити заплановану зміну етапів уроку.

Методика навчання побудована на ритмічній зміні трьох фаз:

Фаза пізнання — переживання, спостереження, експериментування.

Фаза розуміння — спогади, описи, характеристики, замальовки.

Фаза оволодіння матеріалом — переробка, аналіз, узагальнення.

При цьому слід зазначити, що досягнення третьої фази здебільшого не відбувається в межах одного уроку. Після переживання та опису зазвичай настає пауза, коли учень / учениця активно опрацьовує і засвоює матеріал, а узагальнення матеріалу та якісний крок у вивченні теми відбувається наступного дня.

Особливістю організації освітнього процесу Вальдорфської школи є врахування кількості «епохальних» і щотижневих уроків при розрахунках щотижневого та річного розподілу годин певних предметів. Метод *епохально-інтегрованого викладання* передбачає протягом 2–4 тижнів розпочинати навчальний день учнів з вивчення певного навчального предмету на «Головному

уроці»¹, тривалість якого - 90 (45+45) хв. для 3-11 кл. Ритм роботи на цьому уроці будується таким чином, що час концентрації саме на навчальному матеріалі не суперечить п.5 статті 16 Закону України «Про загальну середню освіту» та Листу Міністерства освіти України від 27.10.1999 № 1/9-419 «Про тривалість уроків у початковій школі».

«Головний урок» у Вальдорфській школі включає такі структурні компоненти: узагальнення матеріалу попереднього дня, обговорення експериментів, пошук пояснень або законів, введення нового матеріалу через активну діяльність учнів, самостійна робота з метою перевірки, групова робота тощо. При цьому важливим є оптимальний відбір комплексу методів, що забезпечують розвиток мислення, почуттів, волі як протягом навчального дня, так і впродовж «епохи» в цілому.

«Головний урок» умовно ділиться на 3 етапи:

- *ритмічна частина* тривалістю близько 15–20 хвилин. Учні, в залежності від віку та педагогічних задач, виконують рухово-ритмічні, мовно-рецитативні, сенсорно-регулятивні, музичні, художні, математичні вправи, дидактичні ігри, соціальні вправи, у старших класах проводять диспути, дискусії тощо. Ця частина уроку має велике значення для розвитку емоційно-вольової сфери, соціальних навичок учнів і, разом з тим, зміст ритмічної частини, як правило, пов'язаний зі змістом епохи, що дає можливість систематично, протягом року повторювати і закріплювати навчальний матеріал;
- *основна частина* – це концентрація на навчальному матеріалі тривалістю близько 60–70 хвилин у 10–12 класах. Друга частина уроку власне і є предметом епохи, в ході якої також має місце ритмічна зміна видів діяльності, спрямованих на сприймання та засвоєння учнями навчального матеріалу, виконання самостійних вправ, в ході яких учні мають можливість формувати практичні навички та уміння;
- *розповідь* (близько 10–15 хвилин) вчителем різноманітних за жанром історій, з урахуванням психолого-вікових особливостей учнів, що передбачені змістом програми або історії морального спрямування, чи у середніх та старших класах доповіді учнів, презентації рефератів, індивідуальних проектів тощо (до 30 хвилин). Матеріалом для цих розповідей є оповідання, казки та легенди в молодших класах; історії, що пов'язані з відкриттями, винаходами, біографіями видатних особистостей у середніх класах або матеріал, що самостійно готують учні безпосередньо до теми уроку в старших класах.

---

¹ *Die Hauptunterricht* – в перекладі з нім. «Головний урок» – поняття, властиве дидактиці Вальдорфської школи.

Таким чином, метод *епохально-інтегрованого викладання* передбачає наявність *наскрізної складової* усіх «епох» (*ритмічної частини* уроку та *розповіді* учителя), де у гармонійній взаємодії об'єднуються усі освітні галузі, та *основної частини*, що присвячується концентрації на вивченні навчального матеріалу даної «епохи» (математики, мови, краєзнавства тощо).

Метод епохально-інтегрованого викладання, наявність «*Головного уроку*» та наявність у Вальдорфській освітній програмі художньо-ремісничого циклу предметів дає можливість уникнути перевтомлення учнів: розумове навантаження ритмічно змінюється художньо-ремісничою діяльністю, що поповнює фізичні й творчі сили дитини. Починаючи з третього класу, учні залучаються до навчальної практики, яка проходить у вигляді, так званих, «*виїзних епох*», коли всі класи, згідно з навчальною програмою, займаються практичною роботою відповідно віку.

Епохально-інтегрований метод містить у собі багато можливостей для здійснення міжпредметних зв'язків та розвитку усного мовлення, підвищує ефективність уроку, значно скорочує години при викладанні деяких тем, дозволяє продуктивніше вибудовувати систему домашніх завдань. Освітній процес за вальдорфською методикою викладання забезпечує в рівній мірі реалізацію усіх освітніх галузей.

Відповідно до особливостей методики, освітній процес за вальдорфською педагогікою протягом року супроводжується проведенням навчальних виїзних екскурсій, мистецьких проєктів, щорічних вистав, шкільних та міжшкільних проєктів, походів, практик тощо. У цій роботі педагоги керуються зміною пір року, сезонними святами, враховується також й те, що внутрішня активність дітей підвищується восени, поглиблюється з наближенням зими і знижується навесні, коли діяльність спрямовується назовні. Сезонний ритм береться до уваги як у процесі вивчення навчальних предметів, так і під час підготовки традиційних шкільних свят.

Після «*Головного уроку*» проводяться уроки тижневого циклу, що вимагають ритмічного повторення та систематичних вправ: іноземні мови, евритмія, фізична культура, музика, художньо-практична діяльність: рукоділля, живопис та ліплення, які організуються в традиційному хронометражі: 10-11 кл. – 45 хв. В усіх навчальних предметах використовується *інтегративний підхід*, тобто уроки ритмічного повторення, відповідно до специфіки навчального предмету, використовують за основу структуру «*Головного уроку*», поєднуючи художні елементи, соціальні вправи, мовно-рецитативні, ритмічні та дидактичні ігри, музичні елементи тощо.

Слід також зазначити, що в освітньому процесі за вальдорфською педагогікою обмежено використовуються підручники й аудіовізуальні засоби у зв'язку з тим, що вони можуть послабити контакт між учителем та учнями, знизити власну творчу активність дітей. Частіше використовуються книги для читання, першоджерела, збірки текстів, власні записи. У зошитах «епох» учні самі структурують інформацію, роблять замальовки, виконують творчі завдання, створюючи у такий спосіб власні підручники.

Система внутрішнього забезпечення якості освіти

Система внутрішнього забезпечення якості передбачає:

- кадрове забезпечення освітньої діяльності;
- навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності;
- матеріально-технічне забезпечення освітньої діяльності;
- якість проведення навчальних занять;
- моніторинг навчального поступу здобувачів освіти.

Завданнями системи внутрішнього забезпечення якості освіти є:

- оновлення методичної бази освітньої діяльності;
- контроль за реалізацією освітнього процесу;
- моніторинг та оптимізація стану соціально-психологічного середовища закладу освіти;
- розробка рекомендацій щодо покращення якості освітньої діяльності;
- створення необхідних умов для підвищення фахового кваліфікаційного рівня педагогічних працівників.

Педагогами вальдорфських класів у рамках дослідно-експериментальної діяльності була створена та реалізована **Система удосконалення педагогічної майстерності**, яка включає наступні компоненти:

Педагогічні конференції – регулярні, щотижневі (щочетверга) зустрічі усіх педагогічних працівників. Метою таких зустрічей є, за рекомендаціями Штайнера, вивчення людинознавства, удосконалення педагогічної майстерності через спільну педагогічну роботу. Це місце, куди сходяться всі нитки життя і діяльності шкільного організму. Ці конференції збираються не для вирішення адміністративних питань, вони є *поточною вищою школою для вчителів*, постійно діючою педагогічною семінарією. Тут обговорюються фундаментальні питання педагогіки, методики та дидактики, психології, антропології розвитку, обмінюється весь практичний досвід навчальної та виховної роботи, аналізуються характери і темпераменти дітей, тут відбувається самонавчання, самовиховання та саморозвиток вчителів, практичний досвід переходить в пізнання. Важливою умовою є відкритість та свобода кожного учасника колегії,

ніхто не має права дорікати чи критикувати, це місце, де педагоги обмінюються думками, досвідом, досягненнями, а також невдачами, помилками, проблемами. У такий спосіб в колі педагогічної колегії Вальдорфської школи усі рівні (не важливо, ти досвідчений вчитель чи ні), кожен знає, що робить інший, думка кожного важлива.

Важливо зазначити, що такі педагогічні колегії мають свою структуру та складаються з наступних компонентів:

1 частина

Педагогічні читання - простір для саморозвитку в теоретичних підвалинах вальдорфської педагогіки. Філософські праці Р. Штайнера є непротими для опрацювання, а отже *Педагогічні читання* здійснюються за певною технологією.

2 частина

Психолого-педагогічні колегії-консилиуми «Розгляд дитини» - організаційна форма, в рамках якої відбувається розробка і планування психолого-педагогічного супроводу учня. *Колегія-консилиум* об'єднує інформацію про окрему дитину, якою володіють вчителі-предметними, класні керівники, шкільний медичний працівник, психолог, дефектолог, арт-терапевт, вихователь дитячого садка, який відвідувала дитина до школи, та ін. Такий розгляд дитини має свою чітку структуру та методику проведення, готується заздалегідь, як правило, класним вчителем (класним керівником), глибоко занурюючись у деталі, особливості розвитку дитини від народження. На основі цілісного бачення проблеми, розробляється загальна педагогічна стратегія психолого-педагогічних впливів.

Психолого-педагогічні колегії-консилиуми «Ретроспектива життєдіяльності класів» - організаційна форма, в рамках якої відбувається розробка і планування психолого-педагогічного супроводу визначених учнівських груп та класів. *Колегія-консилиум* об'єднує інформацію про окремий клас, ступінь (молодший, середній, старший) школи, якою володіють вчителі-предметними, класні вчителі, вчитель групи подовженого дня, психолог, дефектолог. На основі цілісного бачення проблеми, розробляється загальна педагогічна стратегія роботи з класом.

3 частина

Організаційна. Тут обговорюються нагальні потреби школи: відбувається представлення нових вчителів, розробляються концепції шкільних свят, соціальних проектів, створюються робочі групи з вирішення окремих задач, конфліктних ситуацій тощо. Дана частина засідання Педагогічної колегії є простором інформування та прийняття важливих організаційних рішень щодо

життєдіяльності школи. На засідання для вирішення спільних завдань запрошуються представники Батьківського активу, педагоги інших шкіл та громадських об'єднань.

Педагогічні колегії класів. Проводяться у кожному класі 1 раз на чверть (за потребою зустрічі можуть бути більш регулярними). До складу такої колегії входять усі педагоги, які працюють в класі, психолог, терапевти. На засіданнях обговорюються вікові особливості учнів, тематичне наповнення навчального плану, погоджуються спільні проекти, розглядаються складні ситуації класу, індивідуальні ситуації учнів, розробляється загальна педагогічна стратегія роботи з дитячим колективом.

Предметні методичні об'єднання, завданням яких є:

- актуалізація завдань предметів, що вивчаються, з позицій вальдорфської педагогіки,
- розробка окремих уроків;
- обмін власними методичними розробками та педагогічними знахідками;
- аналіз взаємовідвідування уроків та виховних заходів;
- організація різноманітних проектів, участь в заходах різного рівня;
  - методичний супровід нових вчителів та епох класних вчителів спеціалістами;
- створення умов для методичного вдосконалення педагогічних працівників;
- висвітлення тематичної інформації.

Психолого-педагогічна майстерня, де вчителі діляться вдалими досвідом, досліджують феномени, моделюють ефективну взаємодію, апробують та адаптують соціальні вправи тощо.

Індивідуальні консультації організуються за запитом педагогів у довільній формі.

Вільні педагогічні ініціативи – це простір для вільного обміну педагогічним досвідом та саморозвитку вчителів, відкритий як для педагогів школи, так і для тих, кого цікавлять теми, що обговорюються (батьки, слухачі вальдорфського семінару, колеги з інших шкіл). Така вільна ініціатива може бути присвячена дослідженню загально-педагогічного питання, вивченню літератури, лекціям у контексті світоглядних питань тощо.

Художньо-практичні ініціативи – це простір для саморозвитку педагога через мистецтво, відкритий як для педагогів школи, так і колег з інших шкіл, батьків, слухачів вальдорфського педагогічного семінару (художні майстерні, живописні студії, архітектурні проекти тощо.)

Творчі об'єднання – вільні ініціативи, простір для саморозвитку вчителя, відкритий як для педагогів школи, так і для батьків, слухачів вальдорфського педагогічного семінару. Такі об'єднання можуть створюватись для постановки п'єси до свята, концерту, творчого вечора тощо. Так, наприклад, традицією кожної Вальдорфської школи є постановка п'єси «Різдвяна гра», яка стає центральним дійством зимових свят. Акторам стають вчителі, батьки та друзі школи. Незважаючи на те, що постановка цією вистави відбувається щороку, уся спільнота з нетерпінням чекає на неї, адже кожного разу акторський склад змінюється, а це означає, що можна побачити у виставі свого вчителя чи свою маму.

Робочі групи створюються для організації свят, відкритих заходів, конференцій тощо, є тимчасовим об'єднанням педагогів для виконання поставленої задачі. В завдання такої групи входить педагогічне осмислення цілей заходу, виховне наповнення, складання плану або сценарію, розподіл обов'язків між усіма педагогами, звернення за допомогою до адміністрації, батьків тощо.

Методичний тиждень проводиться двічі на рік - в кінці навчального року (червень) та перед початком нового (серпень) й складається з наступних компонентів: педагогічні читання, аналіз життєдіяльності та психолого-педагогічних особливостей класів (або ж планування року відповідно до вікових потреб учнів), опрацювання методичної теми, саморозвиток через художньо-практичну діяльність та соціальні ігри, обмін досвідом тощо. Така форма передбачає щоденну інтенсивну роботу (з 9.00 до 16.00) та є джерелом самовдосконалення, роботи з новими педагогами, самоаналізу та соціальної взаємодії вчителів.

Окрім зазначених вище форм організації методичної підтримки та саморозвитку вчителів на базі школи проводяться лекції та семінари з питань педагогіки, історії, культури тощо. Вчителі, як правило, щороку відвідують міжнародні семінари, конференції, конгреси з питань вальдорфської педагогіки, де створюється простір для міжнародного обміну досвідом. Часто школа сама стає організатором регіональних семінарів для підготовки вчителів для роботи у Вальдорфських навчальних закладів. Наразі педагогічним колективом розробляється система модульних семінарів для удосконалення викладання окремих предметів. Такі семінари за підтримки Асоціації вальдорфських ініціатив в Україні плануються бути всеукраїнськими.

Форми спостереження за навчальним поступом учнів та оцінювання цього поступу

Від початку заснування Вальдорфська школа не розглядала бальну оцінку як мотивуючий чи стимулюючий засіб навчання. Оцінювання у вальдорфській педагогіці носить характер спостереження за навчальним поступом здобувачів освіти та має на меті: підтримати їхній розвиток, вибудувати індивідуальну траєкторію розвитку учня / учениці, діагностувати досягнення на кожному з етапів процесу навчання, виховувати ціннісні якості особистості, стимулювати бажання навчатися, уникати побоювання помилитися, формувати переконання у власних можливостях та здібностях.

У рамках дослідно-експериментальної діяльності була створена та реалізована нами впроваджувалась та корегувалась альтернативна *Система оцінювання особистісного розвитку (індивідуального поступу) учня*: «Залікові листи» з визначенням рівня навчальних досягнень для учнів до 8 класу включно, «Залікові листи» із зазначенням бальної оцінки для учнів 9-11 класів.

Учні 9-11 класів отримують «Залікові листи» з рекомендаціями вчителів, але із зазначенням балів, у відповідності до **12-бальної** шкали (системи) оцінювання навчальних досягнень учнів, визначеної наказом МОН України від 21.08.2013 № 1222.

Задля більш ефективного спостереження за навчальним поступом учнів нами запроваджена система щодо формування оцінювання через зустрічі з родиною наприкінці навчального року в усіх класах. В старших класах на такі зустрічі запрошується й сам учень\учениця. Під час зустрічі формується актуальний стан розвитку та навчального поступу учня\учениці через опис педагогами, батьками, самоаналізу учня\учениці та визначається стратегія подальшого розвитку та\або подолання труднощів. В 10-11 класах нами запроваджено також поточний (1 раз на чверть) аналіз якості досягнень учнів через формування оцінки в індивідуальній співбесіді з учнем\ученицею у форматі: власний аналіз здобувача освіти, спостереження вчителя, результати поточного контролю та стратегія подальшої роботи. Результатом є не просто оголошення оцінки, а формування індивідуальної дорожньої карти.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ ОСВІТИ ЗА ВАЛЬДОРФСЬКОЮ ПЕДАГОГІКОЮ

Зміст освіти за вальдорфською педагогікою розроблено на основі концептуальних засад педагогічної системи «Вальдорфська школа» Рудольфа Штайнера, корелюється з «Основними характеристиками (критеріями) вальдорфської освіти», визначеними Internationale Konferenz der Waldorfpädagogischen Bewegung (Haager Kreis) (Міжнародний форум Штайнер/Вальдорфської освіти (Гаазьке Коло)), базується на компетентнісному підході², визначеному Державним стандартом освіти України.

Вальдорфську освітню програму спрямовано на реалізацію *компетентнісного підходу* до освіти, зокрема на досягнення на відповідному рівні результатів у розвитку таких *ключових компетентностей*:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

---

² Згідно з «Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя».

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, вміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та

системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

Вальдорфська освітня програма побудована із застосуванням діяльнісного підходу на інтегровано-предметній основі. Сукупність навчальних предметів, їх дидактична узгодженість для певних періодів розвитку дитини лежать в основі *«горизонтальної освітньої програми»*, яка за своїм задумом спрямована на визначення взаємозв'язків між предметами. Зміст такої «горизонталі» та дидактичні особливості навчання визначаються віковими особливостями здобувачів освіти. Проте головним орієнтиром для вчителя / вчительки є особистість конкретного учня / учениці, відповідно до рівня розвитку його / її інтелекту, емоційно-вольової сфери, темпераменту тощо.

Розподіл навчальних годин за темами, розділами, вибір форм і методів навчання вчитель / вчителька визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у програмі.

Освітні галузі

Вальдорфська освітня програма для **першого циклу** використовує освітні галузі відповідно до тих, що надані Державним стандартом початкової освіти:

Мовно-літературна:

1.1. Українська мова і література, мови і літератури відповідних корінних народів і національних меншин

1.2. Іншомовна освіта

Математична

Природнича

Технологічна

Інформатична

Соціальна і здоров'язбережувальна

Громадянська та історична

Мистецька

Фізкультурна

В основу систематизації освітніх галузей **10-11 класів** покладено освітні галузі Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, а саме: «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Технології», «Основи здоров'я і фізична

культура».

Освітня галузь «Мови і літератури» реалізується через навчальні предмети «Українська мова», «Українська література» та «Зарубіжна література».

Освітня галузь «Математика» реалізується через навчальний предмет «Математика».

Освітня галузь «Природознавство» реалізується через навчальні предмети: «Біологія», «Географія», «Фізика», та «Хімія».

Освітня галузь «Суспільствознавство» реалізується навчальними предметами «Історія» («Всесвітня історія. Історія України» - інтегрований курс) та «Правознавство».

Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» реалізується навчальними предметами «Фізична культура» та специфічним для Вальдорфських шкіл світу предметом «Евритмія» (Мистецтво руху).

Теми курсу «Основи здоров'я» щодо формування навичок здорового способу життя та безпечної поведінки, культури спілкування, морально-етичного виховання та духовного розвитку особистості інтегрується у зміст усіх предметів Типових навчальних планів Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів, втілюються в проектній та позакласній діяльності, вносяться у план виховної роботи.

Заняття з курсу «Захист Вітчизни» проводяться наприкінці навчального року в рамках навчальної практики чи проектної діяльності учнів, у т. ч. з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр вищих навчальних закладів, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-патріотичних оздоровчих таборів тощо.

Освітня галузь «Технології» реалізується через предмети «Ремесла та технології» для 10-11 класів та «Інформатика та інформаційні технології» для 9-11 класів.

Освітня галузь «Мистецтво» реалізується навчальними предметами «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво» та «Історія мистецтв».

Викладання інформатики у Вальдорфських школах світу починається в 9 класі, що пов'язане з концептуальними засадами вальдорфської педагогіки щодо особливостей розвитку дитини, її потреб у тому чи іншому віці, які викладені у Листі-зверненні від ІАО (Міжнародної Асоціації Вальдорфської педагогіки в Центральній та Східній Європі).

Години варіативної складової можуть бути використані на підсилення окремих предметів навчального плану або на проведення індивідуальних та

групових занять.

Гранична наповнюваність класів встановлюється відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту». Відповідно до чинних нормативів (наказ МОН України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах») може здійснюватися поділ класів на групи при вивченні окремих предметів, з мистецьких дисциплін та предметів художньо-ремісничого циклу, оскільки такі заняття потребують індивідуальних консультацій та спеціального обладнання.

Години предметів «Фізична культура» та «Евритмії» як предмету, пов'язаного з руховою активністю учнів, не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження

Вальдорфська освітня програма зорієнтована на роботу закладу освіти за 5-денним навчальним тижнем.

**Години варіативної складової
використані на підсилення окремих предметів навчального плану в
класах, що працюють за вальдорфською методикою:**

Клас	Предмет	К-ть годин на тиждень	Програма
10-А	Музичне мистецтво	+2	Програми для вальдорфських шкіл України для 10-11 класів, Музичне мистецтво, схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (лист ПТЗО від 14.01.2020 № 22.1/12-Г-51).
11-А	Музичне мистецтво	+2	Програми для вальдорфських шкіл України для 10-11 класів, Музичне мистецтво, схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (лист ПТЗО від 14.01.2020 № 22.1/12-Г-51).

Додаток 3

(складений за додатком № 6 Типових навчальних планів
Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів
(наказ МОН України від 02.07.2014 № 780) які відповідно до листа МОН від 20.04.2018 № 1\9-254 не втратили чинності

Навчальний план для Вальдорфських класів (10-11 класи) з навчанням українською мовою

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах	
		10-А	11-А
Інваріантна складова			
Мови і літератури	Українська мова	2	2
	Українська література	2	2
	Зарубіжна література	2	2
	Англійська мова	2	2
	Німецька мова	2	2
Суспільствознавство	Громадянська освіта: Правознавство	0,5	-
	Всесвітня історія. Історія України	3	3
	Захист України	*2	*2
Мистецтво	Музичне мистецтво	1+*1	1+*1
	Образотворче мистецтво	1	1
	Історія мистецтв	1	1
Математика	Математика	4	4
Природознавство	Біологія	1	1,5
	Географія	1	1
	Фізика	2	2
	Астрономія	0,5	0,5
	Хімія	1	2
Технології	Креслення	1	-
	Ліплення, пластика	1	1
	Ремесла та технології	3	3
	Інформатика	1	1
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура	2	2
	Евритмія	1	1
Разом		34+3	34+3
Додатковий час на навчальні предмети (варіативна складова)		Піднято 3	Піднято 3
Гранично допустиме тижневе навчальне навантаження на учня (без урахування часу на заняття фізкультури та евритмії)		34	34
Всього фінансується (без урахування поділу класів на групи)		38	38

Директор

Тамара МАНЬКО

Додаток 3

(складений за додатком № 6 Типових навчальних планів
Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів
(наказ МОН України від 02.07.2014 № 780) які відповідно до листа МОН від 20.04.2018 № 19-254 не втратили чинності)

Навчальний план для Вальдорфських класів (10-11 класи) з навчанням українською мовою

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах	
		10-А	11-А
Інваріантна складова			
Мови і літератури	Українська мова	2	2
	Українська література	2	2
	Зарубіжна література	2	2
	Англійська мова	2	2
	Німецька мова	2	2
Суспільствознавство	Громадянська освіта: Правознавство	0,5	-
	Всесвітня історія. Історія України	3	3
	Захист України	*2	*2
Мистецтво	Музичне мистецтво	1+*1	1+*1
	Образотворче мистецтво	1	1
	Історія мистецтв	1	1
Математика	Математика	4	4
Природознавство	Біологія	1	1,5
	Географія	1	1
	Фізика	2	2
	Астрономія	0,5	0,5
	Хімія	1	2
Технології	Креслення	1	-
	Ліплення, пластика	1	1
	Ремесла та технології	3	3
	Інформатика	1	1
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура	2	2
	Евритмія	1	1
Разом		34+3	34+3
Додатковий час на навчальні предмети (варіативна складова)		Піднято 3	Піднято 3
Гранично допустиме тижневе навчальне навантаження на учня (без урахування часу на заняття фізкультури та евритмії)		34	34
Всього фінансується (без урахування поділу класів на групи)		38	38

Директор

Тамара МАНЬКО